

FARMERSKO SJEME NIJE TAVANUŠA

Anamarija DŽIDIĆ¹ i Ivanka ČIZMIĆ²

¹Ministarstvo vanjskih i europskih poslova
Ministry of Foreign and European Affairs

²Sekcija uposlenih u laboratorijima za ispitivanje kakvoće sjemena Hrvatskog društva biljne zaštite
Croatian Plant Protection Society, Section for Employees in Seed Testing Laboratories

SAŽETAK

Sukladno EU propisima i Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti biljnih sorti u Republici Hrvatskoj (NN 124/11, članak 2.) na gospodarstvu se smije sijati tzv. „farmersko sjeme“. Farmersko sjeme je sjeme poznate, zaštićene sorte samooplodne vrste bilja proizvedeno na vlastitom posjedu i poljoprivredni proizvođač u EU i Hrvatskoj ga smije sijati isključivo na vlastitim poljoprivrednim površinama. U nekim zemljama članicama EU farmersko sjeme mora proći laboratorijsku provjeru kakvoće i zadovoljiti iste standarde kao i certificirano sjeme. Sjetva farmerskog sjemena je dopuštena pod propisanim uvjetima, a poljoprivredni proizvođač (farmer) mora platiti oplemenjivaču naknadu za sjetvu farmerskog sjemena, osim malih poljoprivrednih proizvođača ili malih farmi, jer su izuzeti od plaćanja naknade u većini zemalja.

U važećim propisima u Hrvatskoj nema odredbe o zdravstvenom stanju farmerskog sjemena. Farmersko sjeme nije nedorađeno, naturalno sjeme zvano „tavanuša“. Stručno je neopravdano sijati tavanušu, jer tada u usjev i tlo unosimo uzročnike bolesti i korove pa možemo imati probleme u proizvodnji.

U radu je usporedno pokazano kako su uporabu farmerskog sjemena riješile neke članice EU i kako je to riješeno u Republici Hrvatskoj te je ukazano na probleme u primjeni važećih propisa.

Ključne riječi: farmersko sjeme, tavanuša, EU propisi, propisi u sjemenarstvu RH

Sukladno EU propisima (Uredba Vijeća 2100/94 i Direktiva Vijeća 98/44/EZ) u koje je ugrađen UPOV 1991 (International Union for the Protection of New Varieties of Plants - Međunarodna unija za zaštitu novih biljnih sorti) i članku 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti biljnih sorti (NN 124/11) na gospodarstvu se smije sijati „farmersko sjeme“. Farmersko sjeme (FS) je sjeme poznate, zaštićene sorte samooplodne vrste bilja proizvedeno na vlastitom posjedu i poljoprivredni proizvođač u

EU i Hrvatskoj ga smije sijati isključivo na vlastitim poljoprivrednim površinama (UPOV 1991, Uredba Vijeća 2100/94). Kao i certificirano sjeme, FS krumpira mora u EU proći laboratorijsku provjeru kakvoće i zadovoljiti iste standarde (Direktiva Vijeća 2000/29/EZ, Direktiva Vijeća 2002/56/EZ, Preporuka Komisije 2003/556). Za ostale biljne vrste kontrola ispravnosti zdravstvenog stanja FS je povjerena državama članicama i predmet je nacionalnog zakonodavstva. Sjetva farmerskog sjemena je dopuštena pod propisanim uvjetima, a poljoprivredni proizvođač (farmer) mora platiti oplemenjivaču naknadu za sjetvu farmerskog sjemena, osim malih poljoprivrednih proizvođača ili malih farmi, jer su izuzeti od plaćanja naknade u većini zemalja.

U našim propisima ne postoji pojam farmersko sjeme, ali u Pravilniku o uvjetima za korištenje požetog materijala zaštićene sorte na vlastitom poljoprivrednom imanju i kriterijima za utvrđivanje malih poljoprivrednih proizvođača (NN 145/11) u članku 2. piše da „poljoprivredni proizvođači smiju koristiti požeti materijal određenih vrsta koje proizvode na vlastitom poljoprivrednom imanju u svrhu reprodukcije na vlastitom imanju, ali ga ne smiju stavljati na tržište“ te navodi vrste (krmnog bilja, žitarica, uljarica, predivog bilja i krumpir) na koje se odredba primjenjuje.

U Zakonu o sjemenu, sadnom materijalu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja (NN 140/05, 35/08, 55/11) i pripadajućim pravilnicima nema odredbe o zdravstvenom stanju farmerskog sjemena. U članku 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti biljnih sorti u Republici Hrvatskoj (NN 124/11), propisano je da je poljoprivredni proizvođač „pri uporabi požetog materijala u svrhu reprodukcije na vlastitom poljoprivrednom imanju, obvezan postupati u skladu s propisima iz područja biljnog zdravlja, posebno vodeći računa o sprječavanju pojave štetnih organizama na usjevima zasnovanim korištenjem tog materijala.“

Mnogi razmišljaju da je proizvodnja farmerskog sjemena rasterećena svih troškova i da se ono vrlo jednostavno proizvodi i sije. Međutim, osim troškovima proizvodnje, FS opterećeno je troškovima dorade, plaćanjem „poreza na sjeme“ oplemenjivačima (50-80% od iznosa za certificirano sjeme), a u nekim državama članicama EU proizvođači gube prava na poticaje koja imaju u slučaju korištenja certificiranog sjemena, teže dobivaju kredit i nepovoljniji su uvjeti osiguranja usjeva dobivenog iz farmerskog sjemena (GRAIN, 2007).

Važno je znati da poljoprivredni proizvođači koji proizvode tzv. farmersko sjeme proizvode ga isključivo za svoje potrebe i nije dopuštena ni trgovina niti razmjena FS. U EU se uporaba farmerskog sjemena kontrolira i prekršitelji strogo kažnjavaju. U Ujedinjenom Kraljevstvu (UK) kršenje propisa o FS je kazneno djelo. Kao primjer navodimo slučaj farmera iz UK koji je u svibnju 2011. osuđen na 1 godinu zatvora, 2 uvjetno i kaznu 90000 £ (Fera, 2011) za ilegalnu trgovinu FS, neplaćanje naknade oplemenjivačima za FS i dr. U Češkoj je kršenje propisa o FS administrativni prekršaj. Sukladno propisima, farmer ili dorađivač rješenjem upravnog spora mogu biti kažnjeni novčanom kaznom do 500.000 CZK ili oko 20500 € (Dukat, 2008).

Često se pojam farmersko sjeme miješa s naturalnim (nedorađenim) sjemenom zvanim „tavanuša“. Naime, tavanuša je naturalno sjeme samooplodne vrste bilja koje tijekom uzgoja na polju nije bilo nadzirano ni glede zdravstvenog stanja niti sorte čistoće i drugih parametara koji se nadziru tijekom uzgoja sjemenskih usjeva. Za razliku od tavanuše, farmersko sjeme proizvođač ciljano proizvodi sebi za sjeme bez stručnog nadzora, ali je dorađeno i po potrebi tretirano najčešće u ovlaštenoj doradi. Stručno je neopravdano sijati tavanušu, jer tada u usjev i tlo unosimo uzročnike bolesti i korove pa možemo imati probleme u proizvodnji. Hrvatska ima loša iskustva sa sjetvom „tavanuše“ bez plodoreda u razdoblju 1998. - 2003. kada je bilo mnogo šteta i gubitaka od smrdljive snijeti (*Tilletia* spp.).

Proizvodnja sjemena je vrlo važan i unosan posao. Procjenjuje se da je vrijednost prodanog certificiranog sjemena u EU 6,900.000.000 - 7,300.000.000 € godišnje (Scholte, 2009), a vrijednost naknade za autorska prava oplemenjivača za farmersko sjeme izračunata na osovi 50% vrijednosti za certificirano sjeme iznosi 65.000.000 € (Scholte, 2009). Poznato je da 10 najvećih svjetskih sjemenskih tvrtki proizvodi više od trećine sjemena u svijetu (BEDE/RSP, 2011), no iako je njihov lobi jak te iako je prvi popis o FS izašao još 1991., u 12 zemalja od 27 članica EU se ne prikuplja naknada oplemenjivačima za FS za pšenicu i čak u 17 za krumpir (Scholte, 2009). Osim toga, radi neučinkovitog važećeg zakonskog okvira prikupi se u EU manje od 1/3 naknada za autorska prava oplemenjivača za FS (Amberger, 2009).

Razlozi loše naplate naknade oplemenjivačima su problemi u primjeni važećih propisa radi nepreciznih definicija osnovnih pojmova u propisima (farmersko sjeme, mala farma i/ili mali farmer te vlastiti posjed). Ima poteškoća u prikupljanju potrebnih podataka o sjetvi FS, jer ne postoje datoteke poljoprivrednih proizvođača, nepotpune su ili nedostupne i loša je suradnja s ovlaštenim državnim tijelima. Cilj EU propisa o FS je omogućiti oplemenjivačima zaštitu sorata, a farmerima slobodu rada i raspolaganja rezultatima rada. U primjeni propisa trenutno vaga pravde nije u ravnoteži već je nagnuta na stranu farmera.

Postoje tri kategorije farmerskog sjemena:

1. farmersko sjeme tradicionalnih, autohtonih sorti, populacija ili ekotipova, koje nisu zaštićene i za njih nije potrebno plaćati naknadu za autorska prava oplemenjivačima,
2. farmersko sjeme zaštićenih sorata s nacionalne liste i
3. farmersko sjeme zaštićenih sorata sa zajedničke EU liste.

Visina i načini naplate naknade za autorska prava oplemenjivačima za zaštićene sorte s nacionalne i EU liste se razlikuju u Nizozemskoj i Češkoj, što nije praktično i zbunjuje.

Zbog točnijeg određivanja tko ima pravo proizvoditi farmersko sjeme bez plaćanja naknade, važno je odrediti koja je mala farma i/ili mali poljoprivredni proizvođač ili vlasništvo, jer male farme ili mali farmeri ne moraju plaćati naknadu oplemenjivačima za autorska prava u većini članica (Uredba Vijeća 1768/95). U EU ne postoji jasna definicija za malu farmu. Neke članice malu farmu vežu za ukupnu površinu, neke za površine pod određenim usjevima, zatim za urod npr. 92 t žitarica ili 185 t krumpira i dohodak. Nepreciznost definicije otežava primjenu propisa.

Nije jasno definiran ni pojam vlastiti posjed ili farma - “own holding”, pa nije jasno je li to svaki posjed ili posjed za koji farmer ima vlasnički list, dio koji poljoprivrednik zaista obrađuje, jesu li to i površine u najmu, koncesiji ili dobivene na drugi način na korištenje (Uredba Vijeća 1768/95). Često farmer ima više farmi u istoj općini, županiji, državi ili čak u više zemalja članica (Scholte, 2009 i Blokland, 2009).

Ni statistika puno ne pomaže, jer se statistički podaci o veličini malog posjeda u EU razlikuju ovisno o izvoru. U Europi većinu čine mala gospodarstva (farme) koja imaju manje od 10 ha i čiji je ekonomski godišnji prirod manji od 9.600 €. Prosječna veličina malog posjeda u Europi je oko 13 ha. Zbog različitog intenziteta poljoprivredne

Tablica 1. Struktura poljoprivrednih gospodarstava u 27 zemalja članica EU u 2007. prema UAA i ESU

Table 1 Structure of agricultural holdings in 27 EU member states in 2007 by UAA classes and by ESU

	Veličina gospodarstva <i>Holdings</i>	Ukupno <i>Total</i>	%
	< 2 ha	6.637.120	48,4
	2-5 ha	3.007.730	22,0
	5-10 ha	1.560.530	11,4
UAA	10-20 ha	992.630	7,2
Korištene poljoprivredne površine <i>Utilized agricultural area</i>	20-30 ha	399.500	2,9
	30-50 ha	404.820	3,0
	50-100 ha	392.890	2,9
	>100 ha	305.240	2,2
Ukupno/<i>Total</i>		13.700.460	100,0
UAA/1000 ha		172.485.050	
UAA/gospodarstvu/ <i>Holding</i>		12,6	
	< 1	6.393.130	46,7
	1-2	1.944.780	14,2
	2-4	1.537.910	11,2
ESU	4-8	1.228.430	9,0
Ekonomska veličina gospodarstva <i>European size unit</i>	8-16	906.870	6,6
	16-40	837.180	6,1
	40-100	544.400	4,0
	100-250	242.400	1,8
	>250	65.350	0,5

Izvor/Source: EUROSTAT, 2009 Farm Structure Survey in Agricultural statistics-main results

proizvodnje i veličine poljoprivrednih površina, različita površina se razumijeva malom u raznim zemljama, pa je mali posjed:

- 1 ha - farme na Malti
- 10 ha - farme u Grčkoj, Italiji i Portugalu
- 52 ha - farme u Francuskoj, Velikoj Britaniji, Luksemburgu i Danskoj
- 90 ha - farme u Češkoj (Hubbard, 2009).

Prema iznesenom uočava se da svaka zemlja ima svoje tumačenje te da nije jednostavno preslikati EU direktive u hrvatsku poljoprivredu.

Tablica 2.: Broj poljoprivrednih gospodarstava u 27 zemalja članica EU prema UAA

Table 2: Number of agricultural holdings in 27 EU member states by UAA classes

Država <i>EU Member States</i>	Ukupno u <i>Total in</i> 1000	<5 ha		5-<20 ha		20-<50 ha		50-<100 ha		≥ 100 ha	
		<i>u - in</i> 1000	%	<i>u - in</i> 1000	%	<i>u - in</i> 1000	%	<i>u - in</i> 1000	%	<i>u - in</i> 1000	%
EU	7816	3921	50	2405,7	31	808,3	10	393,4	5	287,6	4
Belgija - BE	49,6	11,8	24	15	30	14,3	29	6,7	14	1,8	4
Bugarska - BG	118,1	96,1	81	13,7	12	2,9	2	1,5	1	3,8	3
Češka - CZ	26,8	8,9	33	7,2	27	4,3	16	2,1	8	4,3	16
Danska - DK	48,1	1,5	3	18,4	38	12,2	25	8,6	18	7,4	15
Njemačka - DE	371,1	70,6	19	127,5	34	88,4	24	54,2	15	30,4	8
Estonija - EE	13,4	2,5	19	5,9	44	2,8	21	0,9	7	1,3	10
Irska - IE	125,5	6	5	45,1	36	50,8	40	19,6	16	4	3
Grčka - EL	678,1	481,1	71	161,8	24	28,2	4	5,5	1	1,5	0
Španjolska - ES	959	472	49	281	29	109,4	11	49,3	5	47,2	5
Francuska - FR	527,4	112,5	21	105,7	20	109,3	21	112,9	21	86,9	16
Italija - IT	1380,3	928,6	67	332,1	24	81	6	25,6	2	12,9	1
Cipar - CY	29,9	24,3	81	4,5	15	0,8	3	0,3	1	0,1	0
Latvija - LV	44,9	6,2	14	25,1	56	9,3	21	2,5	6	1,9	4
Litva - LT	128,6	28,4	22	79,8	62	14,6	11	3,4	3	2,5	2
Luksemburg - LU	2,4	0,5	21	0,4	17	0,4	17	0,8	33	0,4	17
Mađarska - HU	155,4	83,8	54	46,1	30	13,8	9	5,6	4	6	4
Malta - MT	7,2	7	97	0,2	3	0	0	0	0	0	0
Nizozemska - NL	81,8	23,6	29	24,8	30	22,8	28	8,9	11	1,8	2
Austrija - AT	137	30,7	22	64,7	47	32,9	24	7	5	1,7	1
Poljska - PL	1082,7	382,1	35	583,4	54	96,5	9	13,5	1	7,2	1
Portugal - PT	219,3	142,4	65	54,3	25	12,3	6	4,6	2	5,6	3
Rumunjska - RO	1236	918,2	74	289,6	23	14,9	1	4,6	0	8,6	1
Slovenija - SI	60,9	31	51	27,1	44	2,4	4	0,2	0	0,1	0
Slovačka - SK	12,9	6,4	50	2,8	22	1,1	9	0,6	5	2	16
Finska - FI	70	6	9	24,6	35	26,2	37	10,6	15	2,7	4
Švedska - SE	66,3	7,5	11	23,6	36	16,6	25	10,8	16	7,9	12
UK	183,4	31,1	17	41,4	23	40,2	22	33,1	18	37,6	21

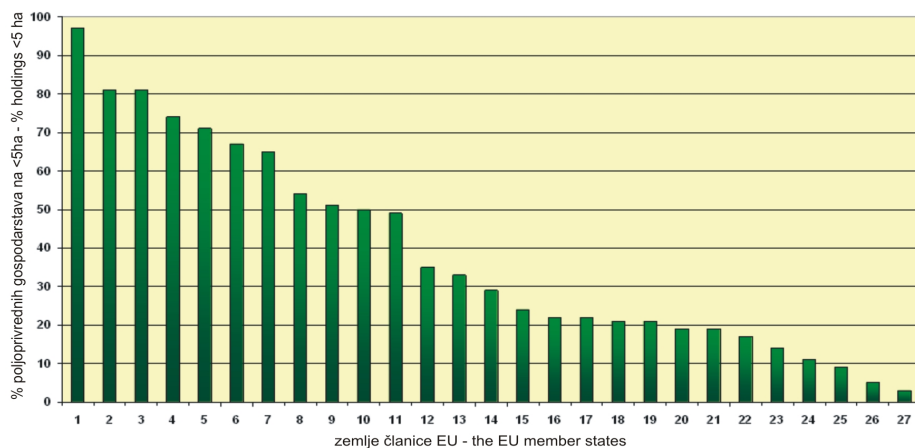
Izvor/Source: EUROSTAT, 2008 Agricultural statistics-main results

Europska komisija stavila je van snage Uredbu Vijeća 1768/95 po kojoj je mali proizvođač koji ima urod manji od 92 t godišnje žitarica ili manje od 185 t krumpira, jer je neprimjenjiva za zemlje članice s obzirom na raznolikost zemljopisnog položaja, obradivih površina i drugih ekonomskih parametara. Radi toga je EU odabrala druge pojmove za mjerila poljoprivrednog gospodarstva. Prema tome veličina poljoprivrednog gospodarstva se određuje korištenjem poljoprivredne površine (Utilised Agricultural Area - UAA) a razumijeva obradive površine, livade, višegodišnje nasade i povrtnjake od najmanje jednog hektara površine. Mjerilo za ekonomsku veličinu gospodarstva u EU je ESU (European Size Unit - ESU) koji se procjenjuje za svaku poljoprivrednu proizvodnju na gospodarstvu i iznosi 1.200 €. U EU u 2007. poljoprivredna gospodarstva do 2 ha su na 48,4% ukupne obradive poljoprivredne površine, a 46,7 % gospodarstava ima ekonomsku veličinu manje od 1 ESU (Tablica 1.).

Broj poljoprivrednih gospodarstava i zastupljenost posjeda veličine od <5 do > 100 ha pokazana je u Tablici 2. Najveći postotak gospodarstava do 5 ha imaju Malta 97%, Bugarska 81% i Grčka 71%, a prosjek za EU je 50%. Najviše posjeda većih od 100 ha ima Velika Britanija (21%), Luksemburg (17%) te Češka, Slovačka i Francuska (16%) (Tablica 2.).

Grafikon 1. Postotak poljoprivrednih gospodarstava manjih od 5 ha u zemljama članicama EU

Graph 1 Percentage of agricultural holdings <5 ha in the EU members states

1=Malta - Malta, 2=Bugarska - Bulgaria, 3=Cipar - Cyprus, 4=Rumunjska - Romania, 5=Grčka - Greece, 6=Italija - Italy, 7=Portugal - Portugal, 8=Mađarska - Hungary, 9=Slovenija - Slovenia, 10=Slovačka - Slovakia, 11=Španjolska - Spain, 12=Poljska - Poland, 13=Češka - Czech Republic, 14=Nizozemska - Netherlands, 15=Belgija - Belgium, 16=Litva - Lithuania, 17=Austrija - Austria, 18=Francuska - France, 19=Luksemburg - Luxembourg, 20=Njemačka - Germany, 21=Estonska - Estonia, 22=UK - United Kingdom, 23=Latvija - Latvia, 24=Švedska - Sweden, 25=Finska - Finland, 26=Irska - Ireland, 27=Danska - Denmark

Izvor/Source: Eurostat, 2010

U Grafikonu 1. je postotak poljoprivrednih gospodarstva manjih od 5 ha u zemljama članicama EU (Eurostat, 2010) (Grafikon 1.).

Gotovo 100% poljoprivrednih gospodarstva na Malti je manjih od 5 ha, a Cipar i Bugarska imaju više od 80% gospodarstava te veličine. Oko 50% poljoprivrednih gospodarstava manjih od 5 ha imaju Slovenija, Slovačka i Španjolska, a Danska samo 3%. (Eurostat, 2010).

U usporedbi sa zemljama u EU, u Hrvatskoj se koristi manje poljoprivrednog zemljišta po gospodarstvu. To ukazuje na još uvijek veliku usitnjenost gospodarstava, pri čemu je prosjek komercijalnih gospodarstava oko 8,5 ha, a prosjek svih gospodarstava samo 2,9 ha (MPRRR, 2009) (Tablica 3.).

U Upisnik poljoprivrednih gospodarstava do svibnja 2009. bilo je upisano 190.672 gospodarstava, koja su obrađivala 1.007.959 ha. Čak 63,1% gospodarstava s manje od 3 ha obrađivalo je 10,3% obradivih površina, a 23,9% površina imaju gospodarstva sa 100 ha i više (MPRRR, 2009).

Prosječno poljoprivredno gospodarstvo u Hrvatskoj je 2010. koristilo 5,7 ha poljoprivrednih površina. Poljoprivrednom se bavilo 232.328 poljoprivrednih gospodarstava koja obrađuju 1.310.000 ha poljoprivrednih površina. Pritom 230.173 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koristi 1.100.000 ha poljoprivrednih površina, a 2155 poslovnih subjekata 210.000 ha (Državni zavod za statistiku - DZS sa stanjem 1. lipnja 2010.).

Tablica 3. Struktura poljoprivrednih gospodarstava i zemljišta u posjedu 2009. godine u Hrvatskoj
Table 3 Structure of agricultural holdings and land 2009 in Croatia

	Razredi/Class, ha				Sva gospodarstva/ All holdings
	< 3	>= 3 i - and < 20	>= 20 i - and < 100	>= 100	
Broj gospodarstava/ Number of holdings	120.230	63.707	6.060	675	190.672
Zemljište/Land (ha)	103.680	424.719	238.654	240.906	1.007.959
Veličina/Size (ha)	0,9	6,7	39,4	356,9	5,3
Gospodarstva/ Holdings (%)	63,1	33,4	3,2	0,4	100,0
Zemljište/Land (%)	10,3	42,1	23,7	23,9	100,0

Izvor: MPRRR Upisnik poljoprivrednih gospodarstava, stanje: svibanj 2009.
Source: Farm register, MAFRD, May 2009

Imamo Pravilnik o uvjetima za korištenje požetog materijala zaštićene sorte na vlastitom poljoprivrednom imanju i kriterijima za utvrđivanje malih poljoprivrednih proizvođača (NN 145/11) koji u čl. 6. st. 2. navodi da su „mali proizvođači čija ukupna proizvodna površina nije veća od 3 ha“, no to nije potpuna definicija (Tablica 4.).

Tablica 4. Broj poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj prema UAA*Table 4 Structure of agricultural holdings in Croatia by UAA*

	Broj gospodarstava/ <i>Number of holdings</i>	Broj gospodarstava/ <i>Number of holdings (%)</i>	Orbadive površine/ <i>Agricultural area (ha)</i>	Orbadive površine/ <i>Agricultural area (%)</i>
< 2 ha	299.745	67	118.010,0	10,9
2 - 5 ha	85.985	19	188.869,7	17,6
5 - 10 ha	42.553	9	214.171,9	19,8
10 - 100 ha	15.765	4	164.418,7	15,3
>100 ha	5.848	1	391.933,0	36,4
Ukupno/Total UAA	449.896	100	1.077.403,2	100

Izvor: Državni zavod za statistiku za 2003.

Source: *The Croatian Bureau of Statistics 2003*

Tablica 4. pokazuje broj poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj prema UAA. Hrvatska u usporedbi s EU (Tablica 2.) ima više čak 67% malih obiteljskih gospodarstava prosječne veličine 2,4 ha (DZS, 2003), a gospodarstva do 5 ha površine su na 17,6% obradivih površina, dok velika gospodarstva >100 ha na čak 36,4% obradivih površina. Zanimljivo je da žitarice proizvedene u Hrvatskoj zauzimaju 65% ukupnih obradivih površina (Eurostat, 2008) i da su jedine žitarice koje zadovoljavaju hrvatske potrebe kukuruz uz urod od 2.200.000 t u 2009. godini i pšenica 903.900 t također 2009. godine (DG Agri, 2011).

Pojmovi FS, mala farma ili mali farmeri te vlastiti posjed, nisu jasno definirani ni u europskom zakonodavstvu niti u hrvatskom. Bez obzira na nejasnoće propisa o FS, u EU se svi slažu da treba poštivati fitosanitarne standarde za FS, dok se u Hrvatskoj odstupilo od toga te se dobiva poticaj za sjetvu tavanuše (HPK, 2011), jer je u Pravilniku o izmjenama i dopunama pravilnika o izravnim plaćanjima u poljoprivredi, potporama za očuvanje izvornih i zaštićenih pasmina domaćih životinja, potporama za ekološku i integriranu poljoprivrednu proizvodnju i potporama za područja s težim uvjetima gospodarenja u poljoprivredi (NN 12/11 i 54/11) izbačena rečenica da je za ostvarivanje prava na poticaje u poljoprivrednoj proizvodnji obvezno sijati certificirano sjeme.

Budući da u EU nisu zadovoljni s propisima za FS, organiziraju se skupovi na tu temu, formiraju radne skupine ili se problemi rješavaju u okviru nacionalnog zakonodavstva. Mnogi podaci u ovom su radu sa skupa o FS u Bruxellesu 2009. EU Komisija je osnovala dvije radne skupine u okviru Opće uprave za poljoprivredu i ruralni razvoj i Opće uprave za zdravstvo i potrošače da bi se napravili bolji i jasniji propisi na razini EU. Nijedno tijelo u EU nije ovlašteno za certificiranje FS, pa zemlje članice uvode u svoje nacionalno zakonodavstvo uredbe koje će regulirati uporabu FS uz poštivanje određenih gospodarskih i fitosanitarnih pravila (Direktiva Vijeća 2009/7/EZ) i propise koje omogućuju naplatu naknade oplemenjivačima. Naime, EU je izuzela FS iz UPOV 1991, ali istodobno nije osigurala oplemenjivačima način naplate naknade za autorsko pravo za zaštićene sorte. Manje je poznato da čak bogate i srednje

bogate zemlje još uvijek koriste znatne količine FS kao npr. Francuska čak 42% pšenice, Njemačka 40 % krumpira i 54% FS žitarica. Najviše FS u EU sije Poljska oko 90% sjemena glavnih kultura izuzevši uljanu repicu (Bocci et Chable, 2009; GRAIN, 2007).

Sukladno EU propisima (Uredba Vijeća 2605/98 o izuzeću od pravila o poljoprivrednim naknadama predviđenim člankom 14 (3), Uredbe Vijeća 2100/94 i Direktiva 98/44/EZ) u koje je ugrađena UPOV 1991, u Hrvatskoj je uređen način i postupak zaštite novih biljnih sorti, postupak stjecanja oplemenjivačkog prava i zaštita nositelja oplemenjivačkog prava (Zakon o zaštiti biljnih sorti NN 131/97, 62/00, 67/08, 124/10, 124/11). Donesena je i Uredba o pristupanju međunarodnoj konvenciji za zaštitu novih biljnih sorti (NN, Međunarodni ugovori 1/01) koja obvezuje poljoprivrednog proizvođača na plaćanje naknade za autorsko pravo davatelju licence za sjeme koje sije ili ga se koristi za umnažanje. U Hrvatskoj još nije startao sustav naplate naknade oplemenjivačima, ali Pravilnik o uvjetima za korištenje požetog materijala zaštićene sorte na vlastitom poljoprivrednom imanju i kriterijima za utvrđivanje malih poljoprivrednih proizvođača (NN 145/11) propisuje biljne vrste za koje poljoprivredni proizvođači smiju koristiti požeti materijal s vlastitog imanja u svrhu reprodukcije na vlastitom imanju, visina odgovarajuće naknade, informacije koje moraju biti dostavljene nositelju oplemenjivačkog prava i kriteriji kojima se određuju mali poljoprivredni proizvođači.

U različitim zemljama drugačija je organizacija naplate naknade oplemenjivačima za FS (Crtež 1., Tablica 5.).

Crtež 1. Naplata naknade za farmersko sjeme u zemljama članicama EU

Figure 1 Royalty collection on farm-saved seed in the EU member states

Izvor/Source: Scholte, 2009

Tablica 5. Naplata nakade za farmersko sjeme u zemljama članicama EU

Table 5 Royalty collection on farm-saved seed in the EU member state

Država članica <i>Member states</i>	Sustav dobro uspostavljen <i>System in place</i>	Sustav funkcionira samo za pšenicu <i>System for wheat only</i>	Sustav nedavno uspostavljen <i>System just started</i>	Sustav loše uspostavljen <i>System not functioning</i>	Sustav uopće nije uspostavljen <i>System not exist</i>	Sustav se razmatra ali još nije uspostavljen <i>First discussions</i>
Belgija- BE					+	
Bugarska - BG						+
Češka- CZ	+					
Danska - DK	+					
Estonija - EE			+			
Finska - FI	+					
Francuska - FR		+				
Njemačka - DE				+		
Mađarska - HU			+			
Latvija - LV			+			
Litva LT			+			
Nizozemska- NL	+					
Poljska - PL			+			
Slovenija - SI	+					
Španjolska - ES						+
Švedska - SE	+					
UK	+					

Izvor: adaptirano prema Scholte, 2009

Source: adapted Scholte, 2009

Primjer dobrog sustava naplate ima Češka, Engleska, Nizozemska i UK. U Francuskoj je uspostavljen sustav naplate za samo pšenicu i dobro funkcionira. U Njemačkoj ima velikih poteškoća u naplati naknade oplemenjivačima, čak i sudskih sporova, dok u Belgiji ne postoji sustav naplate.

Češka Republika

U Češkoj je Zakonom o zaštiti biljnih vrsta (Act on the Protection on Plant Variety, 2000; Act on Amending Act on the Protection of Plant Variety Rights, 2008), regulirano korištenje FS i način plaćanja naknade te obveze oplemenjivača, dorađivača i poljoprivrednog proizvođača.

Farmeru je dopuštena upotreba vlastitog sjemena zaštićene sorte bez suglasnosti oplemenjivača isključivo na svojoj farmi i za vlastite potrebe, ali je dužan na zahtjev oplemenjivača dostaviti ispunjeni upitnik s osnovnim podacima o FS. Svim se proizvođačima, koji uzgajaju poljoprivredno bilje na više od 22 ha (Dukat, 2009), dva puta godišnje šalju upitnici (za jare i ozime kulture). Proizvođač može posijati neograničene količine FS, a nije ograničen ni broj reprodukcija. Izuzetak je krumpir, jer je dopuštena sadnja samo prve reprodukcije krumpira od certificiranog sjemenskog materijala. U Češkoj se može sijati FS s nacionalne i EU liste zaštićenih sorata žitarica (zob, ječam, raž, tritikale, pšenica, tvrda pšenica, pir i kukuruz) (DVO, 2011), krmnog bilja (žuta lupina, lucerna, stočni grašak, aleksandrijska i perzijska djetelina, stočni bob, grahorica), krumpira te uljarica i predivog bilja (uljana repica i uljni lan). Oplemenjivač ima pravo zatražiti od dorađivača podatke o dorađenom FS, a dorađivač ih je dužan

dostaviti. Dorađivač i farmer moraju dati oplemenjivaču dokument kojim potvrđuju točnost dostavljenih podataka. Farmer je dužan dostaviti podatke i dorađivaču, koji će doraditi FS, a dorađivač koji namjerava doraditi FS mora unaprijed to prijaviti nadležnoj državnoj instituciji Središnjem institutu za nadzor i testiranja u poljoprivredi (Central Institute for Supervising and Testing in Agriculture). Udrugu vlasnika sorata Češke (Društvo vlasniků odrůd – DVO/The Variety Owners' Cooperative) su osnovali nositelji oplemenjivačkih prava 2001. s ciljem prikupljanja podataka i naknade za uporabu sjemena zaštićenih sorata. Udruga je zajednica tvrtki i fizičkih osoba koja predstavlja vlasnike i predstavnike vlasnika sorata. U Udruzi radi 4 zaposlenika s punim radnim vremenom, koji obavljaju poslove za 33 člana i potpisnika ugovora i naplatu nakade za FS (DVO, 2011).

Naknada za autorska prava oplemenjivača za FS se određuje po hektaru zasijanog usjeva, a iznosi 50% naknade za certificirano sjeme. Mali farmeri koji koriste najviše 22 ha obradive površina (oranica) ne plaćaju naknadu za sjetvu FS. Svim se dorađivačima šalju dva puta godišnje upitnici da bi se dobili podaci o doradi FS. Podaci dobiveni od dorađivača služe za provjeru i potvrdu podataka dobivenih od farmera. Udruga ima 350 dorađivača u bazi podataka, a slučajnim odabirom obavlja provjeru točnosti podataka u dostavljenim upitnicima.

Oplemenjivač ima pravo zahtijevati od nadležnih državnih institucija (Fitosanitarna uprava, Ministarstvo poljoprivrede, Središnji institut za nadzor i testiranja u poljoprivredi) podatke o FS.

Kršenje propisa o FS je administrativni prekršaj, koji se novčano kažnjava (Dukat, 2008). Središnji institut za nadzor i testiranja u poljoprivredi je ovlašten za pokretanje prekršajnog postupka.

Nizozemska

Udruga Plantum NL ima 450 članova koji se bave oplemenjivanjem bilja i selekcijom, umnažanjem, proizvodnjom reznica, sjemena i presadnica, kulturom tkiva i trgovinom biljnim materijalom. Sukladno Zakonu o sjemenu i sadnom materijalu iz 2010. (Seeds and Planting Material Act, 2010.) upotreba FS je dopuštena isključivo ako farmer obavijesti o tome oplemenjivača do 15. svibnja kalendarske godine u kojoj će usjev od posijanog FS biti požet. Prijavlivanje sjetve FS nakon 15. svibnja ili neprijavlivanje korištenja FS podliježe novčanoj kazni. Na prijavi su slijedeći podatci: ime i adresa, naziv sorte, količina posijanog sjemena u kg i površina na koju je FS posijano u hektarima. Fature se ne šalju farmerima koji su izjavili da su naknadu platili izravno oplemenjivaču, NAK-u ili tvornici škroba.

Prema nizozemskom zakonu vlastito gospodarstvo je ograničeno na vlastitu tvrtku, a upotreba FS za npr. podružnice ili sestrinske tvrtke, kooperante ili druge radne jedinice s neovisnom upravom se ne dopušta (Blokland, 2009). Naknada za autorska prava oplemenjivača za utrošenu količinu FS je najmanje 60% od iznosa za certificirano sjeme za krumpir i žitarice, u slučaju da se oplemenjivač i proizvođač ne dogovore drugačije.

Nizozemska ima nacionalnu (NL) i EU listu zaštićenih sorata. Farmer mora prijaviti sjetvu sorte s nacionalne liste i platiti naknadu oplemenjivaču, jer nema izuzeća malih farmera. Mali farmer ne plaća naknadu za FS s EU liste ako sije žitarice na manje od 15 ha, a krumpir na manje od 10 ha obradive površine. Sav posađeni krumpir mora biti certificiran uključujući FS, osim krumpira za proizvodnju škroba na određenom izoliranom području. S većinom farmera je uspostavljena dobra suradnja. Teško je naći farmere koji su posijali FS, a nisu to prijavili.

Nizozemski sustav naplate naknade oplemenjivačima je u usporedbi s EU sustavom vrlo dobar, iako se naknada ne prikupi u cjelini (100%). Nizozemska unija farmera i Plantum NL su se složili da je zbujujuće i nedjelotvorno imati istodobno dva sustava naplate naknade za FS. Rješenje bi bilo isti pristup za sve zaštićene sorte s EU ili NL liste.

Ujedinjeno Kraljevstvo

UK ima najbolje propise u području zaštite sorata: Zakon o biljnim sortama (Plant Varieties Act, 1997), nacionalne liste sjemena od 2001. do 2010. (Seed National Lists of Varieties, 2001-2010) i niz zakonskih propisa o FS (Statutory Instruments, 1998-2002). Najbolje izuzeće od EU legislative su postigli u UK (Direktiva Vijeća 2010/60/EZ), jer imaju posebni zakon o FS još iz 1997 .

Nivo naknade za FS se određuje godišnjim ugovorom između udruge farmera i Britanskog društva biljnih oplemenjivača (British Society of Plant Breeders - BSPB). Postotak od naknade za certificirano sjeme zaštićene sorte se ugovara svake godine za FS pojedine poljoprivredne kulture (npr. naknada za žitarice je 52,2%, a za grašak 47%). Približno 20% naknada za FS po zasijanom hektaru ubire se na temelju dobrovoljne prijave oplemenjivačima, a izuzeti su mali farmeri s urodom do 92 t žitarica ili usjevom na površini od 18 ha. Dorađivači sjemena dobivaju naknadu od BSPB i drugi su izvor informacija za količinu posijanog FS. BSPB ima datoteku podataka za više od 19.000 farmera (Maplestone, 2009). BSPB može tražiti informaciju od proizvođača, ali sukladno presudi Europskog suda pravde proizvođač nije ju obvezan dati. Potpisivanjem ugovora između farmera i BSPB, farmer je ipak dužan dati traženu informaciju (BSPB, 2006). Kršenje propisa o FS je kriminalno djelo.

Način prikupljanja FS naknada u UK je uspješniji nego u drugim zemljama članicama. Uspjeh je postignut zahvaljujući i publikacijama te informacijama koje seljaci dobiju na kućne adrese, dobrim uslugama pokretnih dorađivačkih jedinica kao i činjenici da većina seljačkih udruga daje podršku BSPB-u. Pokretne dorađivačke jedinice NAAC-a (National Association of Agricultural Contractors) imaju gravitacijsku separaciju, a tretirano sjeme pakiraju u vreće od 50 kg, 500 kg ili 1.000 kg, a nude i laboratorijske analize za FS. NAAC-ove pokretne dorade dorađuju 80% FS u UK, a sije se više od 30% FS istih poljoprivrednih kultura koje su i u našem Pravilniku NN 145/2011.

Postoji i shema naplate naknade prava oplemenjivačima (Royalty Area Collection - RAC) za mali broj sorata zobi, graha i graška. Administrativne poslove obavlja Ured za intelektualno vlasništvo oplemenivača (Breeders Intellectual Property Office - BIPO), a provodi ju privatna agencija za ubiranje pristojbi. Shema se temelji na ugovorenim sporazumima između farmera i oplemenjivača i nije u sklopu europskih zakona o zaštiti biljnih vrsta (BIPO, 2011). Razlika između BSPB i BIPO sheme je u naplaćenju naknadi i dodanoj vrijednosti za sjeme specifičnih sorata koje imaju poljoprivrednu vrijednost za farmera, a on ju je spreman platiti, jer će sjetvom tog sjemena ostvariti veću dobit.

Francuska

Prikupljanje naknada za FS u Francuskoj se razlikuje od drugih sustava naplate oplemenjivačima jer Francuska nije potpisala UPOV 1991, kojim se dopušta sjetva FS zaštićenih sorti ako se plati naknada oplemenjivačima. Sukladno Zakonu o zaštiti novih vrsta (Law on the Protection of New Plant Varieties, 1970, 1983) i Zakonu o kodeksu intelektualnog vlasništva (Intellectual Property Code, 1992) propisana je uporaba FS u Francuskoj samo za pšenicu. Bilo je teško pratiti koje se zaštićene ili nezaštićene sorte pšenice siju u Francuskoj pa je Ugovorom u 2001. postignut dogovor između oplemenjivača i farmera za primjenu Uredbe Vijeća 2100/94 u koju je ugrađen UPOV 1991 samo za pšenicu koja se koristiti za proizvodnju kruha, bez obzira koje sjeme je sijano (GRAIN, 2007).

Sukladno ugovoru između društva oplemenjivača (Zajedničko društvo poljoprivrednih oplemenjivača biljnih sorti - Société Coopérative d'Intérêt Agricole des Sélectionneurs Obtenteurs de Variétés Végétales - SICASOV) i farmera uspostavljen je sustav dobrovoljno obveznog doprinosa (Voluntary Compulsory Contribution). Dobrovoljno obvezni doprinos ili naknada oplemenjivačima se prikuplja u dva dijela. Prvi dio uračunat u cijenu certificiranog sjemena se naplaćuje kupnjom certificiranog sjemena. Drugi dio naknade naplaćuju akreditirana poduzeća koja skladište pšenicu kada farmer predaje pšenicu u silos. Svi farmeri (čak i oni koji siju nezaštićene sorte pšenice) plaćaju dobrovoljni obvezni porez u iznosu 0,5 €/toni pšenice, što iznosi 7.000.000 € godišnje (Bouvet, 2009). Prikupljene naknade idu na račun Nacionalne grupe sjemenara i uzgajivača sadnog materijala (Groupement National Inter-professionnel des Semences et des plants - GNIS) koja to isplaćuje SICASOV-u, da novac raspodjeli prema tržišnom udjelu dogovorenom za oplemenjivačko pravo: 85% ubranog poreza je naknada oplemenjivačima zaštićene sorte za autorska prava, a 15% izravno dobivaju sjemenske kuće za istraživanje i razvoj oplemenjivanja u iznosu od oko 1.000.000 € godišnje (Bouvet, 2009). Porez se vraća malim farmerima koji su oslobođeni plaćanja naknade i trgovcima certificiranim sjemenom koji su dužni vratiti farmerima 2€/100 kg kupljenog certificiranog sjemena. U tijeku su pregovori o proširenju dobrovoljnog obveznog doprinosa i na druge vrste poljoprivrednog bilja.

Francuski sustav naknada za autorsko pravo vrlo dobro funkcionira za pšenicu, jer cjelokupni urod mora biti uskladišten preko akreditiranih agencija u certificirana skladišta čija je namjena naplatiti upotrebu FS i imati uvide u količinu sjemena koje se koristi. U usporedbi sa sustavom naplate naknade oplemenjivačima u Njemačkoj, francuski je sustav dobar jer u Njemačkoj se za naknadu oplemenjivačima za FS dopuštenih biljnih vrsta naplati oko 6.000.000 €, a francuski sustav dobrovoljno obveznog doprinosa prikupi samo za pšenicu 7.000.000 € godišnje (Bouvet, 2009).

Možda se može sustav sličan francuskom primijeniti za pšenicu u Republici Hrvatskoj.

Njemačka

Zakonom o zaštiti biljnih vrsta iz 1997 (Gazette, 86/1999) propisana je sjetva FS. Zajednica oplemenjivača u Njemačkoj i Fonda za unapređenje proizvodnje sjemena (Saatguttreuhandverwaltungs-GmbH - STV) zastupa oko 50 oplemenjivačkih kuća i naplaćuje naknadu od farmera s ciljem da se iskorijeni "crno tržište" trgovine sjemenom (BDP, 2011). Farmeri ne trebaju tražiti dopuštenje za uporabu FS i nema ograničenja za sjetvu ili doradu FS. Dopuštene vrste su pšenica, ječam i krumpir, ali proizvođači su obvezni dostaviti informaciju o sjetvi FS i platiti odgovarajuću naknadu oplemenjivaču (Schmitz, 2009). Mali farmeri ne plaćaju naknadu oplemenjivačima, no u 47% slučajeva farmeri se krivo svrstavaju u male farmere, da bi izbjegli plaćanje naknade. Podatci u obrascima dorađivača nisu točni u oko 60% prijava, a od toga netočno je 67% podataka za FS. Procijenjeno je da se u Njemačkoj sije oko 50% FS žitarica što odgovara mogućoj naknadi za FS od oko 12.000.000 € godišnje, a prikupi se naknada samo u iznosu od 6.000.000 €. U razdoblju 1996. - 1997. bilo je otkriveno 6.000, a u razdoblju 2006. - 2007 otkriveno je 23.000 lažno ispunjenih obrazaca o korištenju FS. Nelogičnosti ima i u podacima koje imaju dorađivači i oplemenjivači (Schmitz, 2009). Za netočno ispunjene obrasce je vrlo teško prisiliti farmera na plaćanje stvarne naknade. Učinkovitost njemačkog sustava ovisi o izjavama farmera i dorađivača (ISF, 2005). Njemački sustav prikupljanja naknade oplemenjivačima štiti i farmere i oplemenjivače. Od 1998. preko 4.000 farmera je odbilo ispuniti obrasce, a oplemenjivači su tužbom na Visokom njemačkom sudu u listopadu 2001. dobili presudu koja daje patentno pravo i na požnjeveno sjeme farmer mora platiti naknadu oplemenjivaču (Schmitz, 2009). Farmeri su tužbama na Europskom sudu pravde (European Court of Justice – ECJ, Werner Jäger Case 2004) dobili parnicu i slijedom presuda farmer dobrovoljno može dati informaciju koliko FS sije, ali sjemenska kuća nema pravo tražiti od farmera tu informaciju (European Court of Justice- Schulin Case, 2003). Drugom presudom su se izborili da maksimalna naknada za FS može biti 50% naknade za certificirano sjeme i da moraju dati samo podatak o količini FS koja je zasijana ali ne podatak o zasijanoj sorti (ECJ Brangewitz Case, 2004).

STV ima bazu podataka od 271.000 farmerskih adresa, a samo 95.000 farmera plaća naknadu za FS (Schmitz, 2009). Učinkovitost skupljanja naknada za FS ovisi o dobrovoljnoj obavijesti koja je zakonski obvezna, ali je nadzor i provedba naplate naknade ostavljena oplemenjivačkim organizacijama. Postoji nekoliko slabosti sustava:

STV nema potpisane sporazume s dorađivačima sjemena (što je slučaj u UK), pa radi toga nema informacije o FS i stoga se izgubi dio pripadajućih naknada. Osim toga, oplemenjivači i STV ne uživaju povjerenje farmera kao u UK.

Belgija

Uredbom 2010/94 o oplemenjivačkim pravima za zaštitu sorata dopušteno je i postojanje nacionalnog zakonodavstva. U Belgiji još uvijek nije potpisan UPOV 1991 tako da je na snazi belgijski Zakon o zaštiti sorata iz 1975. (National Plant Variety Protection Act, 1975). To je razlog da se u Belgiji još uvijek ne naplaćuje naknada za oplemenjivačko pravo.

ZAKLJUČCI

Farmersko sjeme je sjeme poznate, zaštićene sorte samooplodne vrste bilja proizvedeno na vlastitom posjedu i poljoprivredni proizvođač u EU i Hrvatskoj ga smije sijati isključivo na vlastitim poljoprivrednim površinama.

Farmersko sjeme krumpira u EU mora proći laboratorijsku provjeru kakvoće i zadovoljiti iste standarde kao i certificirano sjeme. Za ostale biljne vrste kontrola ispravnosti zdravstvenog stanja farmerskog sjemena je povjerena državama članicama i predmet je nacionalnog zakonodavstva.

U Zakonu o sjemenu, sadnom materijalu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja (NN 140/05, 35/08, 55/11) i pripadajućim pravilnicima, nema odredbe o zdravstvenom stanju farmerskog sjemena.

Sjetva farmerskog sjemena je dopuštena pod propisanim uvjetima, a farmer mora platiti oplemenjivačima naknadu za sjetvu farmerskog sjemena, osim malih poljoprivrednih proizvođača ili malih farmi, jer su izuzeti od plaćanja naknade u većini zemalja.

U našim propisima ne postoji pojam farmersko sjeme, ali članak 2. Pravilnika (NN 145/11) određuje da „poljoprivredni proizvođači smiju koristiti požeti materijal određenih vrsta koje proizvode na vlastitom poljoprivrednom imanju u svrhu reprodukcije na vlastitom imanju“.

Farmersko sjeme nije tavanuša jer tavanuša je nedorađeno sjeme samooplodne vrste bilja koje tijekom uzgoja na polju nije bilo nadzirano ni glede zdravstvenog stanja niti sorte čistoće i drugih parametara koji se nadziru tijekom uzgoja sjemenskih usjeva. Za razliku od tavanuše, farmersko sjeme proizvođač ciljano proizvodi sebi za sjeme bez stručnog nadzora, ali je dorađeno i po potrebi tretirano najčešće u ovlaštenoj doradi.

Stručno je neopravdano sijati tavanušu, jer tada u usjev i tlo unosimo uzročnike bolesti i korove pa možemo imati probleme u proizvodnji.

Najčešće biljne vrste koje poljoprivredni proizvođači mogu sijati pod propisanim uvjetima kao farmersko sjeme su pšenica i krumpir, zatim samooplodne vrste žitarica, krmnog bilja, uljarica i predivog bilja. U Hrvatskoj, Engleskoj i Češkoj dopušteno je farmersko sjeme uljane repice koja je dominantno samooplodna, ali djelomično i stranooplodna vrsta, a u Češkoj i kukuruza.

Iako je prvi propis za farmersko sjeme u EU iz 1991., danas u 12 zemalja od 27 članica EU se ne prikuplja naknada oplemenjivačima za farmersko sjeme za pšenicu i čak u 17 za krumpir.

Sustav naplate naknade oplemenjivačima za autorsko pravo za zaštićene sorte je različit u pojedinim zemljama članicama EU, a prikupi se manje od 1/3 pripadajućih naknada.

Pojmovi farmersko sjeme, mala farma ili mali farmeri te vlastiti posjed, nisu jasno definirani ni u europskom zakonodavstvu niti u hrvatskom. Svaka zemlja ima svoje tumačenje i nije jednostavno preslikati EU direktive u hrvatsku poljoprivredu.

U EU nisu zadovoljni s propisima za farmersko sjeme, jer osnovni pojmovi nisu precizno definirani i ima niz problema u provedbi važećih propisa. Budući da dosadašnje izmjene nisu polučile zadovoljavajuće rezultate potrebno je donošenje novih jasnih, učinkovitih propisa.

Potrebno je izmijeniti i dopuniti naše propise koji su manje jasni od EU propisa, teže provedivi te neusklađeni sa zahtjevima struke i našim uvjetima poljoprivredne proizvodnje.

Sustav ubiranja naknade za autorska prava oplemenjivačima nije uspostavljen, a potiče se sjetva tavanuše.

Možda se u Republici Hrvatskoj može primijeniti sustav naplate naknade oplemenjivačima za zaštićene sorte pšenice sličan francuskom sustavu.

FARMER'S SEED IS NOT MERCANTILE CEREAL GRAIN PRODUCT

SUMMARY

In accordance with EU legislation, and article 2 of The Act of Alterations and Amendments on the Act on protection of plant varieties in Republic Croatia (OG 124/11.) on the farm farmer's seed can be sown. Farm saved seed is seed of known protected variety of inbred plant species produced on a small farm and farmer can sow it only on its own plot. Farm saved seed in some of the EU member states, as well as certified seed, must be laboratory tested to check quality and full fill the same standards. Farm saved seed sowing is permitted under regulated requirements under which agricultural producers (farmers) are obliged to pay a royalty collection to the breeders. Exceptions from the farm saved seed payment requirements are small farms or small agricultural producers in the majority of the member states.

In Croatian legislation in force, there is no provision on health requirements on farm saved seed. Farmer saved seed is not grain for consumption or natural seeds not processed and due to farm seed utilisation, crop and soil can be contaminated with diseases and weeds which lead to further problems in the agricultural production.

Comparison with the solutions and problems on farm saved seeds in some EU countries as well as in Croatia are presented.

Key words: farmers seeds, EU legislation, Croatian legislation regarding seeds

LITERATURE – REFERENCES

1. A m b e r g e r, C. (2009): Final Remarks, Community Plant Variety Office (CPVO) Workshop on Farm Saved Seed, Brussels, Belgija; <http://www.cpvo.europa.eu/main/en/home/news/conferences-and-special-events/100-workshop-on-farm-saved-seeds> (15.02.2011)
2. B D P (2011) - Bundesverband Deutscher Pflanzenzüchter: Webpages on enforcement of plant breeders rights Germany http://www.bdp-online.de/en/Ueber_uns/Netzwerk/Zuechterrechte_-_STV/ (11.02.2011)
3. B E D E / R S P (2011) Biodiversity Exchange and Diffusion of Experience: Réseau Semences Paysannes (RSP-Peasant Seeds Network) 2011: Renaissance des semences paysannes (The farmer seeds renaissance), Educational dossier, Montpellier, Francuska;
4. http://www.bedeasso.org/lang/angl/actu_EN/last_publications/semences_reglementations_ENpdf (15.02.2011)
5. B I P O (2011) - Breeders Intellectual Property: Office Royalty Area Collection Explained
6. <http://www.bipo.org.uk/#/rac/4544001533> (16.02.2011)
7. B l o k l a n d, J. (2009): The Dutch system on Farm Saved Seeds, Community Plant Variety Office (CPVO) Workshop on Farm Saved Seed, Brussels, Belgija
8. <http://www.cpvo.europa.eu/main/en/home/news/conferences-and-special-events/100-workshop-on-farm-saved-seeds> (15.02.2011)
9. B o c c i, R. et C h a b l e, V. (2009): Peasant Seeds in Europe: Stakes and Prospects.
10. Journal of Agriculture and Environment for International Development 103 (1/2): 81-93
11. B o u v e t, T. (2009): Hot Topics in Plant Variety Rights CIPA Biotech Conference http://www.veroncom/publications/Colloques/Colloques/hot_topics_in_plant_variety_rights.pdf (14.02.2011)
12. B S P B (2006) - British Society of Plant Breeders: Information on Farm Saved Seed from the <http://www.bspb.co.uk/fssd/introduction.html> (11.02.2011)
13. D Z S (2003) - Državni zavod za statistiku: Statističko izvješće za 2002. godinu
14. D Z S (2010) - Državni zavod za statistiku: Statističko izvješće za 2009. godinu
15. D V O (2011) - Društvo vlasniků odrůd/The Variety Owners' Cooperative: Collecting Association with relation to Farm Saved Seed in the Czech Republic.
16. <http://www.druvod.cz/index.php?VypisKategorie=5> i <http://www.druvod.cz/kat6.html> (25.08.2011)
17. D u k a t, V. (2008): Farm saved seed in the Czech Republic
18. http://www.agri.ee/public/juurkatalog/TAIMETERVIS/Dukat_CZ040308.ppt (25.08.2011)
19. D u k a t, V. (2009): Farm Saved Seed in the Czech Republic, Community Plant Variety Office (CPVO) Workshop on Farm Saved Seed, Brussels, Belgija; <http://www.cpvo.europa.eu/main/en/home/news/conferences-and-special-events/100-workshop-on-farm-saved-seeds> (15.02.2011)
20. DG Agri, (2011): Directorate General Agriculture and Rural Development EU Commission 2011: Croatia Country Profile
21. http://ec.europa.eu/agriculture/enlargement/countries/croatia/profile_en.pdf (25.03.2011)
22. E u r o s t a t, (2008): Agricultural statistics-Main results 2006 - 2007
23. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-ED-08-001/EN/KS-ED-08-001-EN.PDF (25.03.2011)

24. Eurostat, (2009): Agricultural statistics- Main results 2007-2008 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-ED-09-001/EN/KS-ED-09-001-EN.PDF (25.03.2011)
25. Eurostat, (2010): Agricultural Statistics - Main results 2008-2009
26. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-ED-10-001/EN/KS-ED-10-001-EN.PDF (25.03.2011)
27. Fera (2011) - Food and Environmental Agency: Farmer fined as Fera enforces Seeds Marketing Regulations <http://fera.defra.gov.uk/showNews.cfm?id=475> (26.09.2011)
28. GRAIN (2007): The End of Farm-Saved Seed? Industries Wish List for the Next Revision of the UPOV, GRAIN Briefing, February 2007, http://www.grain.org/brl_files/ueisf.pdf (26.09.2011)
29. HPK (2011) - Hrvatska poljoprivredna komora: Letak Farmersko sjeme, str 1, http://www.komora.hr/adminmax/File/savjeti/Farmersko_sjeme.pdf (25.08.2011)
30. Hubbard, C. (2009) : Small Farms in the EU, How Small is Small? Seminar Paper 111th Seminar, June 26-27, 2009, Canterbury, UK <http://ageconsearch.umn.edu/handle/52852> (17.10.2010)
31. ISF (2005) -International Seed Federation: Statistics <http://www.worldseed.org/statistics.htm> (15.02.2011)
32. Kaster, G. (2010): Revision of EU Seed Laws The Co-evolution of the European Legislative Landscape and Industrial Strategies of Appropriation of our Vital Resources, 5th Meeting of the European Seed Network, <http://bienscommuns.org/blog/wpcontent/uploads/2010/03/Revision-of-EU-seeds-laws-1.pdf> (15.02.2011)
33. Maulestone, P. (2009): The UK Farm Saved Seed System, Community Plant Variety Office (CPVO) Workshop on Farm Saved Seed, Brussels, Belgija;
34. <http://www.cpvoeuint/main/es/pagina-de-inicio/noticias/conferencias-y-otras-actividades/100-workshop-on-farm-saved-seeds> (11.02.2011)
35. MPRRR, (2009) - Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja : Hrvatska poljoprivreda [tisak + online e-arhiv] / pripremila Leticija Hrenković - 2009 ISBN 978-953-6718-13-9 str 6. <http://www.mps.hr/UserDocImages/publikacije/Bro%C5%A1ura%20Hrvatska%20poljoprivreda.pdf> (26.09.2011)
36. Scholte, B. (2009): Royalty collection on Farm Saved Seed, Community Plant Variety Office (CPVO) Workshop on Farm Saved Seed, Brussels, Belgija;
37. <http://www.cpvoeuropa.eu/main/en/home/news/conferences-and-special-events/100-workshop-on-farm-saved-seeds> (29.05.2009)
38. Schmitz, F. (2009): The Farm Saved Seed Remuneration System in Germany, Community Plant Variety Office (CPVO) Workshop on Farm Saved Seed, Brussels, Belgija; <http://www.cpvoeuropa.eu/main/en/home/news/conferences-and-special-events/100-workshop-on-farm-saved-seeds> (15.02.2011)
39. Europsko zakonodavstvo-European legislation
40. Direktiva Vijeća 1998/44/EZ od 6. srpnja 1998 o pravnoj zaštiti biotehnoloških izuma
41. Direktiva Vijeća 2000/29/EZ od 8. svibnja 2000. o zaštitnim mjerama protiv unošenja u Zajednicu organizama štetnih za bilje ili biljne proizvode i protiv njihovog širenja unutar Zajednice
42. Direktiva Vijeća 2002/56/EZ od 13. lipnja 2002. o plasmanu sjemenskog krumpira
43. Direktiva Vijeća 2009/7/EZ od 26. lipnja 2009. o izmjenama i dopunama direktiva Vijeća 66/401/EZ, 66/402/EZ, 2202/55/EZ i 2002/57/EZ što se tiče botaničkih naziva bilja, znanstvenih naziva drugih organizama i nekih Priloga direktivama 66/401/EZ, 66/402/EZ i 2002/57/EZ u svjetlu razvoja znanstvenih i tehničkih spoznaja
44. Direktiva Vijeća 2010/60/EZ od 30. kolovoza 2010. o izuzeću za tržište mješavine sjemena bilja namijenjenog za korištenje u prirodnom okruženju samo za tržište Engleske
45. Preporuka Komisije (EZ) 2003/556 od 23 srpnja 2003 o vodiču za razvoj nacionalne strategije i najbolje prakse za koegzistenciju GM usjeva integrirane i ekološke poljoprivredne proizvodnje (obavijest u dokumentu C (2003) 2624)
46. UPOV 1991: The Act on UPOV Convention 1991 (International Convention for the Protection of New Varieties of Plants) <http://www.upov.int/upovlex/en/conventions/1991/content.html> (15.02.2011)

47. UPOV Document CAJ/48/3 Act done Privileg and for Non-Convventional Purposes and Provision on Farmer Saved Seed under the 1991 of the UPOV Convention 1991
48. Uredba Vijeća (EZ). 2100/94 od 27. srpnja 1994. o oplemenjivačkim pravima na biljne sorte u EZ
49. Uredba Vijeća (EZ) 1768/95 od 24. srpnja 1995. godine o odredbama o izuzeću propisanom u članku 14. stavku 3. Uredbe Vijeća (EZ) 2100/94
50. Uredba Vijeća (EZ) 2605/98 od 3. prosinca 1998.o izuzeću od pravila o poljoprivrednim naknadama predviđenim člankom 14 (3) Uredbe Vijeća (EU) 2100/94
51. Hrvatsko zakonodavstvo-Croatian legislation
52. Pravilnik o uvjetima za korištenje požetog materijala zaštićene sorte na vlastitom poljoprivrednom imanju i kriterijima za utvrđivanje malih poljoprivrednih proizvođača (NN 145/11)
53. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o izravnim plaćanjima u poljoprivredi, potporama za očuvanje izvornih i zaštićenih pasmina domaćih životinja, potporama za ekološku i integriranu poljoprivrednu proizvodnju i potporama za područja s težim uvjetima gospodarenja u poljoprivredi (NN 12/11, 54/11)
54. Uredba o pristupanju međunarodnoj konvenciji za zaštitu novih biljnih sorti (UPOV konvencija 1991) (NN, Međunarodni ugovori 1/01)
55. Zakona o državnoj potpori u poljoprivredi i ruralnom razvoju (NN 124/11)
56. Zakon o sjemenu, sadnom materijalu i priznavanju sorti poljoprivrednog bilja (NN 140/05, 35/08, 55/11)
57. Zakon o zaštiti biljnih sorti (NN 131/97, 62/00, 60/00, 67/08, 124/10, 124/11)
58. Korištena pravna literature po zemljama članicama – Consulted Legislative’s Literature in the member states
59. Belgijsko zakonodavstvo – Belgium Legislation
60. Belgium, 1975. National Plant Variety Protection Act (May 20 1975).
61. Judgment of the Court (First Chamber) of 14 October 2004 in Case C-336/02
62. Češko zakonodavstvo – Czeck legislation
63. Act on the Protecion of Plant Variety Rights, Gazette 408/2000.
64. Act onamending Act on the Protection of Plant Variety Rights, Gazzette 102/2008.
65. Francusko zakonodavstvo- French Legislation
66. Law on the Protection of New Plant Varieties 1970 (No. 70-489 of June 11, 1970; Gazette 33/1983
67. Intellectual Property Code, Law No 92-597 of 1 July 1992
68. Nizozemsko zakonodavstvo- Dutch References
69. Seeds and Planting Material Act, Gazette 103/2010
70. Njemačko zakonodavstvo-German Legislation
71. The Plant Variety Law, Gazette 86/1999
72. European Court of Justice (ECJ) (2003): 10/04/2003, C-305/00, Schulin v Saatguttreuhandverwaltungs [http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000J0305:EN:NOT\(15.09.2011\)](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000J0305:EN:NOT(15.09.2011))
73. Saatgut-Treuhandverwaltungsgesellschaft mbH v Werner Jäger. [2004]. C-182/01. Plant varieties - System of protection - Article 14(3) of Regulation (EC) No 2100/94 and Articles 3(2) and 8 of Regulation (EC) No 1768/95. [http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001J0182:EN:NOT\(15.09.2011\)](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001J0182:EN:NOT(15.09.2011))
74. UK zakonodavstvo –UK Legislation
75. Plant Varieties Act 1997. The Plant Breeder’s Rights (Information Notices), Gazette 85/1999
76. Statutory Instrument No. 1023 of 1998 (Extension to European Community Plant Variety Rights Regulations 1998), Gazette 87/2000
77. Statutory Instrument No. 1024 of 1998 (Regulations 1998), Gazette 87/2000
78. Statutory Instrument No. 1025 of 1998 (Farm-Saved Seed - Specifications of species and groups) Order 1998, Gazette 87/2000
79. Statutory Instrument No. 1026 of 1998 (Farm-Saved Seed – Specified Information) Regulations 1998, Gazette 87/2000
80. Statutory Instrument No. 1027 of 1998 (Farm-Saved Seed – Specified Information) Regulations 1998, Gazette 87/2000

81. Statutory Instrument No. 247 of 2002, The Patents and Plant Variety Rights (Compulsory Licensing) Regulations 2002, Gazette 93/2002
82. The Seeds (National Lists of Varieties) Regulations 2001 (SI No. 3510/2001) (As amended)
83. The Seeds (National Lists of Varieties) (Amendment) Regulations 2004 (SI No 2949/2004)
84. The Seeds (National Lists of Varieties) (Amendment) Regulations 2007 (SI No 187/2007)
85. The Seeds (National Lists of Varieties) (Amendment) Regulations 2009 (SI No SI 1273/2009)
86. The Seeds (National Lists of Varieties) (Amendment) Regulations 2010 (SI No 1195/2010)

Adresa autora - Author's address:

Mr. sc. Anamarija Džidić
Ministarstvo vanjskih i europskih poslova
Trg N. Š. Zrinskog 7-8, 10000 Zagreb

Primljeno - Received:

12. 01. 2012.

mr. sc. Ivanka Čizmić
Sekcija uposlenih u laboratorijima za ispitivanje kakvoće sjemena
Hrvatskog društva biljne zaštite
Kralja Zvonimira 98, 10000 Zagreb
E-mail: ivanka.cizmic@zg.t-com.hr